

УДК 376.2:612.825.2

Т.О. Білоус
О.М. Білоус

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ РИТМІКОЮ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ

У статті наводяться елементи корекційно-розвивального досвіду роботи вчителів музики і ритміки Зугреської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №31 Донецької облради.

Ключові слова: ритміка, рух, психомоторика, музично-ритмічна діяльність, корекційний вплив.

В статті розглядаються елементи корекційно-розвивального досвіду роботи учителів музики і ритміки Зугреської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 31 Донецького облсовета.

Ключевые слова: ритмика, движение, психомоторика, музыкально-ритмическая деятельность, коррекционное влияние.

Ідея педагогічного досвіду базується на твердженні важливої ролі занять ритмікою та музикою як однієї із ланок корекції окремих сторін особистості дитини з вадами психофізичного розвитку.

Методологічну основу досвіду складають:

1. Положення Л.С.Виготського про необхідність орієнтації не лише на зону актуального розвитку дитини, а і на зону її найближчого розвитку.

2. Рівнева теорія побудови рухів О.Бернштейна.

3. Теоретичні основи системи музично-ритмічного виховання Е.Жак-Далькроза, С.Д.Рудневої, системи дитячого музичного виховання К. Орфа.

Теоретичне значення досвіду полягає у розробці структури занять з ритміки, обґрунтуванні їх змісту, методів і засобів проведення, визначенні педагогічних умов, що забезпечують корекційний вплив музично-ритмічних занять на розвиток психомоторики учнів.

Практичне значення досвіду полягає у розробці методичних рекомендацій учителям щодо особливостей проведення музично-ритмічних занять на уроках, у позакласній і гуртковій роботі, посилення їх корекційного впливу на розвиток учнів з особливими освітніми потребами.

Основні положення досвіду можуть бути використані при читанні

спецкурсів зі спеціальної педагогіки на дефектологічних факультетах, у системі підвищення кваліфікації учителів- дефектологів.

Матеріали досвіду широко обговорювались на науково-практичних конференціях із спеціальної педагогіки. Досвід роботи було вивчено, узагальнено і розповсюджено Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти з метою впровадження його в широку практику.

Цілеспрямована корекційна робота у спеціальній школі здійснюється через усю систему навчально-виховного процесу, у початковій ланці якої значна роль надається урокам ритміки. Ритміка – складова частина фізичного і художнього виховання дітей з інтелектуальними порушеннями і представляє собою систему фізичних вправ, побудовану на основі зв'язку рухів з музикою.

Сутність досвіду полягає в ефективному використанні корекційно-компенсаторних засобів музично-ритмічної діяльності на заняттях ритмікою в молодших класах спеціальної школи.

В основі роботи вчителя – корекція психомоторики дітей з психофізичними вадами, яка основана на глибокому пізнанні моторної недостатності учнів, їх особистісних і індивідуальних особливостей.

З метою підвищення результативності занять реалізуються прийоми і умови, які впливають із ретельного вивчення порушених і збережених сторін психомоторного стану учнів. До таких умов відносяться вправи на орієнтування у просторі, розвиток відчуття ритму, темпу, координацію рухів, корекцію дрібної моторики пальців і кистей рук з одночасним розвитком артикуляційної моторики, активізацію уваги, рухової пам'яті.

Основними коригуючими факторами, що впливали на результати експериментального навчання були: рух, музика, колективна музично-ритмічна діяльність. Для розвитку психомоторики учнів використовувались різноманітні засоби вираження музики: музика була регулятором рухів, вона задавала темп, ритм, створювала динамічне та емоційне забарвлення.

Особливістю проведення занять є організація посиленої рухової активності учнів і підвищена щільність уроку. Комплекси ритміко-гімнастичних вправ проводяться з включенням імітаційних, імпровізованих рухів, а також елементів ритмопластики, лікувальної фізкультури, логопедичної, фонетичної та комплементарної ритміки.

Усі види музично-ритмічної діяльності, які присутні на уроці, учитель будує на максимальному використанні збережених аналізаторів дітей з особливими потребами з урахуванням таких специфічних особливостей їх моторики, як: недостатнє диференціювання і координація рухів, нестійкість темпу рухів, недостатнє переключення, невміння підкорити свої рухи словесним інструкціям. Логопедизація уроків проводиться на основі міжпредметних зв'язків навчальних

предметів: музики, розвитку мовлення, основ здоров'я, української мови, читання, фізичної культури та ін. Узгодженість перелічених умов та забезпечення системного характеру занять з ритміки і музики дозволяє вчителю домагатися корекції рухів і мовлення шляхом тренування необхідних рухливих якостей.

Результатом дотримання цих умов є рухи в учнів, вільні і природні, вони безпосередньо „впливають” із музики, чим учитель створює можливість виконання ритмічних вправ усіма учнями, незалежно від їх інтелектуального, фізичного і психомоторного розвитку.

Велике значення надається використанню на заняттях музичного ритму як організуючому і направляючому моменту діяльності школярів. Це дає можливість вчителю створити систему методично обґрунтованих вправ для учнів спеціальної школи. Велика увага надається добору ритміко-гімнастичних вправ, використанню елементів танцю під час інсценування казок, драматизації ігор, ігор з пісенним і мовленнєвим супроводом. Цікавим є взаємозв'язок слів, музики, зорових сигналів і відповідних дій учнів. Учитель володіє різними прийомами навчання результативної рухової реакції учнів: здатності до вільного гальмування, умінню переключатися з одного завдання на інші, самоконтролю під час виконання вправ; тренуванню рухової пам'яті, уваги, рухових якостей загальної і мовної моторики.

Учитель проводить цілеспрямовану роботу щодо використання на заняттях поєднання рухових і мовленнєвих вправ. Це здійснюється на основі комплементарної і фонетичної ритміки з використанням різних ритмічних вправ, ритмізованих блоків в текстах, вправ на продовження заданого ритму, специфічних музично-рухових вправ на озвучення дій. У кожній вправі присутній елемент зацікавленості, що активізує увагу учнів і дозволяє багаторазово повторювати її.

Автоматизація навичок проговорювання проводиться у підвищеному емоційному темпі. Ізольоване проговорювання звуків відпрацьовується на матеріалі основних рухів: ходьби, маршу, бігу; диференціація звуків – на матеріалі комплексів ритміко-гімнастичних вправ.

Основу уроків складає синтез слів, музики і рухів. Рухи учнів поєднуються з ритмічним мовленням, співом, грою на музичних інструментах. З цією метою вчитель творчо добре і систематизує комплекси ритміко-гімнастичних вправ для учнів з психофізичними вадами.

Система занять включає серію вправ на виконання ритмічного малюнка мелодії найрізноманітнішими способами: рухами рук, ніг, а також графічним зображенням ритму на фланелеграфі. Швидкість, з якою учні навчаються виділяти наголошені долі, спонукала вчителя шукати шляхи, щоб підняти їх діяльність на більш високий рівень. Таким чином, для розвитку здібностей дітей з особливими потребами,

учитель вирішує задачі, які прогнозують рівень уже досягнутих на даний момент результатів навчально-виховного процесу.

Для розвитку відчуття ритму у дітей з обмеженими можливостями здоров'я вчителем використовуються два основні прийоми: поєднання рухів з грою на найпростіших ударно-шумових інструментах, які успішно реалізуються під час постановки танцювальних вправ (композицій). До вправ з дитячими музичними інструментами вчитель додає організацію оркестру, що складається з інструментів за системою музично-ритмічного виховання німецького композитора і педагога Карла Орфа. Учні виконують нескладні ритми. Звучання кожного інструмента доцільно. Учителем дібрані нескладні партитури для дитячого ритмічного оркестру. Створення його – від практики вчителя, яка орієнтована на вирішення завдань спеціальної педагогіки, наприклад: навчити узгодженості в ритмічній діяльності різних видів.

Враховуючи керівну роль музики, учитель виділяє особливі завдання на уроці, які мають спеціальні назви, наприклад, "Вправи, які активізують увагу". Вони є прикладом спеціального стимулювання уваги і покращення пам'яті.

Таким чином, в учнів виховується швидкість і точність реакції на зорові і слухові збудники; розвивається зорова, слухова, моторна пам'ять, у цілому покращується вольова сфера дитини. Ці вправи вчитель продумує надзвичайно ретельно, щоб отримати найкращі результати, не перевантажуючи дитячу психіку; добір вправ залежить від психомоторного навантаження попередніх і наступних вправ за схемою уроку.

На заняттях підтримується охоронний режим: суворе дозування музичних звучань, перехід учнів з рухових дій на слухові або зорові, не допускається перевантаження.

Чітко виконується принцип наступності і послідовності в ускладненні рухових, мовленнєвих і ритмічних завдань. Учителем дібрана велика кількість пісенного та ігрового матеріалу, який збагачує дітей уявою про навколишній світ; систематизовано музичний супровід уроків ритміки.

Протягом уроку вчитель успішно реалізує технологію індивідуально-диференційованого підходу до учнів з різними характерами та можливостями, рівнями розвитку.

Організовано систему роботи з ритмічного виховання учнів і в позакласний час: індивідуальна робота з розвитку елементів ритмопластики, навчання гри на дитячих музичних інструментах, проведення танцювальних вечорів-розваг.

У цілому, уроки ритміки розвивають у дітей координацію рухів, сприяють розвитку просторових уявлень. Вихованці спеціальної школи для дітей з психофізичними вадами позбавляються незграбності,

виправляють поставу. У них розвивається пам'ять, спостережливість, увага; уміння виконати те чи інше завдання за словесною інструкцією.

Запропонована система музично-ритмічного виховання допомагає дітям з обмеженими можливостями розвитку долати труднощі у процесі навчання письму, читанню, професійної праці в майстернях тощо.

Уроки ритміки спрямовані на розвиток особистості дитини у цілому і стимулюють компенсацію дефектів дітей з ослабленим здоров'ям.

Проведені зрізи психомоторного розвитку учнів на початку і в кінці року дають змогу говорити про високу результативність занять. Учитель домагається через музику та рухи максимального розвитку дітей.

Науковим дослідженням учителя була обґрунтована необхідність перебудови структури і змісту музично-ритмічного виховання учнів з інтелектуальними вадами на трьох рівнях – створення теоретичної моделі, удосконалення програмового матеріалу, розробка методичних основ.

Підтверджена необхідність впровадження у навчально-виховний процес комплексної науково обґрунтованої системи тренувальних вправ, направлених на розвиток психомоторики з одночасним розвитком артикуляційної моторики, активізацію уваги, рухової пам'яті.

Під впливом розробленого змісту музично-ритмічних занять, засобів і методів корекційного впливу на психомоторику спостерігались значні зміни в розвитку школярів. Отримані в результаті експериментального навчання дані свідчать про значне покращення найбільш значущих показників за всіма компонентами психомоторики учнів молодших класів спеціальної школи: за розвитком стійкості уваги, темпу рухів, відчуття ритму, дрібної моторики, рухової координації.

Основними коригуючими факторами, які вплинули на результати експериментального навчання, були: рух, музика, колективна музично-ритмічна діяльність.

Виявлено, що заняття ритмікою сприяють не тільки розвитку загальної моторики, але й створюють передумови для формування позитивних емоцій, підвищення життєвого тону, для розвитку мовлення і мовленнєвої моторики, регуляції нервових процесів дітей з обмеженими розумовими і фізичними можливостями.

Зокрема, встановлено, що в процесі формування відчуття ритму у дітей з вадами психофізичного розвитку значно вдосконалюється більшість функцій рухового аналізатора, швидше проходить становлення мовлення.

Ефективність експериментально перевічених засобів і методів, які сприяють посиленню корекційно-компенсаторного впливу занять ритмікою, виявилась у згладжуванні недоліків фізичного розвитку і моторно-рухових функцій, у розвитку емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності дітей з особливими потребами при провідній ролі вищих психічних процесів.

На основі досвіду роботи проведено кілька семінарів-практикумів з ритміки для вчителів спеціальних шкіл області і України, на яких була представлена технологія обстеження психомоторики дітей з особливими освітніми потребами, проведення зрізу психомоторного розвитку на початку і в кінці корекційного навчання, визначення специфічних особливостей їх психомоторики.

Завдяки ентузіазму вчителів музики і ритміки у школі функціонують два кабінети лікувальної фізкультури і кабінет ритміки, які повністю оснащені спеціальним реабілітаційним обладнанням.

Моніторинг стану психомоторики учнів засвідчує про високий рівень навчання, завдяки якому піддаються корекції увага, темп, ритм та координація рухів, поновлюються функції ураженої системи. Таким чином, діти позбавляються незграбності, виправляють осанку. У них розвивається загальна адаптація організму до фізичних навантажень, рухова пам'ять, спостережливість, уявлення.

Вчителі приймають активну участь у популяризації фізкультури та спорту серед дітей з вадами розумового і фізичного розвитку.

Танцювальні колективи і спортивні команди школи-інтернату протягом двадцяти років посідають призові місця на обласних і Всеукраїнських конкурсах художньої творчості, спортивних змаганнях "Повір у себе", Параолімпійських іграх та ін.

Система роботи вчителів-дефектологів була узагальнена Донецьким інститутом післядипломної педагогічної освіти, ухвалена науково-методичною Радою Міністерства освіти України та Інститутом дефектології АПН України. На базі досвіду роботи були проведені обласні та всеукраїнські семінари з ритміки для вчителів спеціальних шкіл-інтернатів, а також працює обласна школа передового педагогічного досвіду з ритміки. Учителі є авторами методичних посібників і програм музично-ритмічного виховання розумово відсталих дітей дошкільного та шкільного віку, виданих у місті Києві.

Досвід учителів було представлено на всеукраїнській науково-практичній конференції з корекційної педагогіки, на обласних і всеукраїнських курсах підвищення кваліфікації, на яких учителі виступали з лекціями та проводили практичні заняття з ритміки і логоритміки.

Як показало експериментальне навчання, вивчення особливостей психомоторики суттєво впливає на організацію та ефективність корекційного навчання при проведенні уроків ритміки.

У результаті експериментального навчання були отримані дані, які дозволяють визначити низку умов, що значно посилюють корекційну спрямованість та ефективність занять з ритміки:

1. Внесення у програму корекційно-компенсаційних засобів музично- ритмічної діяльності з опорою на збережені або менш уражені функції розумово відсталих школярів.

2. Обстеження психомоторики розумово відсталих дітей, проведення зрізу психомоторного розвитку на початку і в кінці корекційного навчання, визначення специфічних особливостей психомоторики.

3. Забезпечення індивідуально-диференційованого підходу при побудові навчально-виховного процесу, цілеспрямованої роботи з корекції порушених сторін психомоторики розумово відсталих дітей; планування, зміст і методика музично-ритмічних занять реалізуються з урахуванням специфічних особливостей психомоторики.

4. Формування компонентів психомоторики при проведенні занять з ритміки здійснюється поетапно в такій послідовності: спочатку використовується наочний показ із словесним поясненням, потім - показ без пояснення, далі – тільки словесна інструкція; нарешті, на останньому етапі – тільки музичний супровід.

5. Раціональне використання науково обґрунтованої системи тренувальних вправ, спрямованих на розвиток психомоторики розумово відсталих дітей; забезпечення єдності і взаємозв'язку змісту, засобів і методів навчальної, позакласної і самостійної музично-ритмічної діяльності.

6. Комплексний характер музично-ритмічної діяльності учнів допоміжної школи, тісний взаємозв'язок методів та прийомів, спрямованих на розвиток свідомості дітей, емоційний відгук на музику забезпечують вирішення корекційних, оздоровчих, освітніх і виховних завдань.

Ефективність експериментально перевірених засобів і методичних прийомів, що сприяють посиленню корекційно-розвивального впливу занять ритмікою, виявилась у згладжуванні недоліків фізичного розвитку і моторно-рухових функцій, в розвитку емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності розумово відсталих дітей при провідній ролі вищих психічних процесів.

Перспективними напрямками подальшого дослідження проблем є: визначення та експериментальне обґрунтування інших психолого-педагогічних умов, важливих як для загального, так і для інтелектуального розвитку учнів допоміжної школи; забезпечення цілісності, наступності занять ритмікою та позакласних заходів, диференційований та індивідуальний підхід до учнів, оптимістична педагогічна позиція вчителя до оцінки перспектив психомоторного розвитку учнів.

Список використаних джерел

1. Баренбойм Л.А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. – М.: Советский композитор, 1978. – 234 с.
2. Бондарь В.И., Теплицкая Е.О. Развитие темпа и ритма двигательных реакций // Трудовое обучение во вспомогательной школе д ред. В.И. Бондаря. – К.: Радянська школа, 1981. – С. 28-64.

3. Білоус Т.О. Вплив музично-ритмічних занять на розвиток психомоторики розумово відсталих школярів // Дефектологія. – 1999. – №4. – С. 12-14.
4. Вайзман Н.П. Психомоторика умственно отсталых детей. – М.: Аграф, 1997. – 126 с.
5. Методические рекомендации к примерному планированию уроков ритмики в 1-4 классах вспомогательной школы / Составители Т.А. Белоус, А.Н. Белоус, В.А. Липа. – К.: РУМК, 1992. – 88 с.
6. Методические рекомендации по проведению уроков ритмики во вспомогательной школе / Составители Т.А. Белоус, В.А. Липа. – К.: РУМК, 1993. – 68 с.

In this article the elements of correctional and developmental experience music teachers and rhythmic Zugres special comprehensive boarding school № 31 of Donetsk Regional Council.

Keywords: rhythmic, motion, psychomotorics, musical-rhythmical activities, correctional influence.

Отримано 12.6. 2013

УДК 376(477.43)"19"

*О.В. Гаврилов
А.І. Борціх*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ НА ПОДІЛЛІ

У статті показано розвиток корекційної освіти на Поділлі (Хмельницька, Тернопільська та Вінницька області). зокрема висвітлено динаміку розвитку закладів спеціальної освіти у даному регіоні України. Сформована історична періодизація даного процесу для характеристики його динаміки.

Ключові слова: періодизація, корекційна освіта, спеціальні школи, групи компенсаторного типу при дошкільних навчальних закладах, навчально-реабілітаційні центри, інклюзивна освіта.

В данной статье показано развитие коррекционного образования на Подолье (Хмельницкая, Тернопольская и Винницкая области). В частности описана динамика развития учреждений специального